

726(497.113 Манастир Раковац)
271.222(497.113)-523
930.85(497.11)"1943"

НЕМАЊА ВУЈИЋ, историчар
Институт за савремену историју, Београд

ИЗЈАВА ЈЕРОМОНАХА ТОМЕ ЈАКШИЋА И ИЗВЕШТАЈ ЗЕМАЉСКЕ
КОМИСИЈЕ ЗА УТВРЂИВАЊЕ ЗЛОЧИНА ОКУПАТОРА И ЊИХОВИХ
ПОМАГАЧА У ВОЈВОДИНИ О СТРАДАЊУ ФРУШКОГОРСКОГ
МАНАСТИРА РАКОВАЦ 1943. ГОДИНЕ

Сажетак: У Историјском архиву Града Новог Сада чува се око 40 фондова везаних за период окупације града Новог Сада и његове околине у Другом свјетском рату. Један од њих је и Фонд 285 Комисија за утврђивање злочина – Нови Сад 1944 – 1945, чија је грађа нарочито значајна за расвјетљавање околности ратних злочина који су се десили на том простору. Више докумената из овог фонда пружа информације о приликама страдања фрушкогорског манастира Раковац 1943. године, а најзначајнији од њих су изјава раковачког јеромонаха Томе Јакшића и извјештај Комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини. У раду смо, на основу релевантне научне литературе, објављених извора и наведених необјављених докумената из Историјског архива Града Новог Сада, уз осврт на систем рада комисија за утврђивање злочина и на културно-историјски значај манастира Раковац, предочили ратна дешавања у селу Раковац, рушење истоименог манастира 1943. године, као и питање његове послијератне обнове.

Кључне ријечи: Манастир Раковац, Независна Држава Хрватска, усташе, Комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини

Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача основана је 30. новембра 1943. године одлуком Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије у Јајцу. Њено оснивање представљало је одговор на потребу да једна посебна установа утврђује злочине „окупатора и њихових помагача“, али и одговор на позив Комисије Уједињених нација за ратне злочине да савезничке земље оснују националне комисије које би сарађивале у сврху утврђивања злочина. Комисија није имала правосудне ингеренције, него је њен задатак био прије свега да „утврђује чињенице које ће послужити за проналажење и привођење казни свих злочинаца из редова окупатора и њихових помагача“.¹

¹ Алберт Вајс, *Рад комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача*, *Анали Правног факултета у Београду* : тромесечни часопис за правне и друштвене науке 4, Београд 1961, 387-388.

Мјесец дана по оснивању Државне комисије, Покрајински Народно-ослободилачки одбор Војводине у једном писму се изјаснио по том питању: „НОО-и (народноослободилачки одбори – прим. аут.) организоваће свугде комисије за истраживање ратних злочина и за кажњавање ратних криваца. Они ће сакупљати податке о злочинима, убиствима, палежима, пљачци, силовањима итд., одведенима у логоре и затворе, водиће спискове о лицима одговорним за та дела, о њиховом звању у војсци или у цивилној служби, били они Немци, Мађари, Хрвати, Срби или ма које народности. У исто време док се праве спискови ратних злочинаца треба водити евиденцију и о оним Немцима, Мађарима итд. који су се добро држали према нашим поробљеним народима, да би се праведно вршила казна само над кривцима а поштедели они који нису огрезли у злочинима.“²

Структура ове службе била је јединствена – Државна комисија координисала је рад земаљских, док су оне вршиле сличну функцију у односу на комисије задужене за мање територијалне јединице. Државна комисија је за свој рад одговарала Предсједништву Националног комитета ослобођења Југославије, а касније Влади Југославије, док су нижестепене комисије, томе слично, одговарале територијалним народноослободилачким одборима. Када су у питању поменуте комисије на мањим територијалним јединицама, постојало је „шест земаљских комисија (за сваку народну републику), једна покрајинска (АП Војводине), две обласне (Космета и Санцака), 65 окружних, 299 среских (комисија или референата) и 1.210, општинских комисија, повереника или сабирача“.³ И поред ове јединствене структуре, рад комисија на различитим просторима никако није био уједначен. Примјер за то јесу пријаве против цивилних лица за која се претпостављало да су била „у служби или као сарадници окупатора и квислинга“. Земаљска комисија Србије пријавила је 11.911 таквих предмета, Војводине 8.812, Црне Горе 2.329, а Босна и Херцеговина и Хрватска, иако су се на њиховом простору десили најмасовнији ратни злочини, предале су заједно нешто више од 1.000 предмета.⁴

Комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини основана је званично 18. септембра 1944. године у Мишковцима у Срему, на основу одлуке Главног народно-ослободилачког одбора Војводине. Нешто касније, 21. новембра 1944. прецизирана је њена

² Драго Његован, *Правилник за организацију рада Комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини*, из септембра 1944. године, Рад Музеја Војводине 56, Нови Сад 2014, 275.

³ А. Вајс, нав. дјело, 390–391; Stevan Đorđević, Vučinić, Zoran, *Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača 1943-1948. – Organizacija, metodologija i iskustva*, Pravni život 12, Beograd 2015, 138.

⁴ Martina Grahek Ravančić, *Ustrojavanje organa nove vlasti: Državna/Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača – organizacija, ustroj, djelovanje*, Historijski zbornik 1, Zagreb 2013, 162.

организација, односно „правила и упутства за рад нижих органа Комисије – анкетних комисија за поједине окупационе области (Бачку и Барању, Срем, Банат)“.⁵ У члану 20. *Правилника за организацију рада Комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини*, прецизиране су врсте штете које је окупатор могао нанијети, те је, између осталог наведена опција „јавних добара: манастири, цркве, поповски станови, читаонице, задруге, соколски домови, споменици и сл“.⁶

Поред наведених територијално одређених комисија, при Државној или некој од земаљских, образоване су и посебне анкетне комисије, које су утврђивале злочине „већег обима или специфичног карактера“, са задатком да такве истраже и начине извјештаје. Њихови задаци углавном су били везани за истраживање комплексних злочина на географски и хронолошки ужим цјелинама.⁷ То је, на примјер, био случај са истраживањем злочина у концентрационим логорима, али такве комисије бавиле су се и испитивањем уништавања културно-историјских споменика на Фрушкој гори. Специфичну функцију анкетних комисија појаснио је у свом *Завршном извештају о раду Државне комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача* др Душан Недељковић, који се и налазио на челу Државне комисије. Он је појаснио да, „кад год се радило о стицају злочина који су у себи садржавали елементе субјективне и објективне хомогености, целисходно је било образовати анкетне комисије ради њиховог извршавања. О хомогености може се, у крајњој линији, говорити у погледу целокупног комплекса усташких или немачких или италијанских итд. ратних злочина, јер су у основи мотиви сваке од наведених злочиначких категорија били увек исти, исти наредбовац, исти злочиначки апарат који их је извршавао, исти начин, иста сврха. Али су задаци анкетних комисија били ограничени на истраживање комплексних злочина који су, поред хомогености, претстављали просторно и временски ужу целину или је њихова хомогеност била апсолутна.“ Он је, с тим у вези, такође истакао да је „Покрајинска комисија Војводине кроз широко постављену организацију анкетних комисија обухватила систематски целу територију АП Војводине и све ратне злочине тамо почињене кроз цео период рата и окупације“, и тиме је „рад Покрајинске комисије Војводине достигао највиши степен у систематици“, у односу на друге дијелове Југославије.⁸

У *Упутству о раду експозитура*, које је издала Анкетна комисија при Покрајинској комисији за Војводину, истакнуто је да формиране експозитуре Анкетне комисије јесу „органи Анкетне комисије, које свој рад обављају по упутствима и под надзором Анкетне комисије“, састоје се „из

⁵ Vladan Vukliš, *Završni izvještaj dr Dušana Nedeljkovića o radu Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača*, Topola: časopis JU Spomen-područja Donja Gradina 2, Donja Gradina 2016, 179; Д. Његован, нав. дјело, 275.

⁶ Д. Његован, нав. дјело, 282.

⁷ S. Đorđević, Z. Vučinić, nav. djelo, 142.

⁸ V. Vukliš, nav. djelo, 195.

једног референта и потребног броја чланова, које поставља Покрајинска комисија“, а „у сагласности са надлежним Ослободилачким одбором“, и са задатком да „пронађе она лица, која имају непосредног знања, као оштећеници или сведоци, очевидци - по масовним злочинима“.⁹ Управо у складу са тим *Упутством*, изјаву Експозитури Новосадске анкетне комисије у Сремској Каменици дао је познавалац околности једног догађаја – рушења православног манастира Раковац на Фрушкој гори, јеромонах Тома Јакшић.

Рад ове службе у цјелини се може подијелити на три јасно омеће фазе: прва, од оснивања 1943. године до ослобођења; друга, од маја 1945. до средина 1946; и трећа од половине 1946. до завршетка рада – 1948. године. Друга фаза период је коначне изградње апарата комисије на државном и нижим нивоима, као и њеног најинтензивнијег рада. Управо у тој фази настали су документи који су тема овог рада – изјава јеромонаха Томе Јакшића и коначни извјештај Анкетне комисије, који се чувају у Фонду 285 Историјског архива Града Новог Сада и представљају важно свједочанство о једном значајном сегменту злочина почињеним над српским народом у Независној Држави Хрватској.

Манастир Раковац налази се на сјеверним обрнцима Фрушке Горе, недалеко од истоименог села, насталог као манастирски прњавор. Јединствен запис о његовом постанку и раној историји оставио је игуман Теофан већ 1704. године. У питању је *Летопис манастира Раковац*,¹⁰ дјело локалног карактера настало на традицијама средњовјековне српске књижевности. У њему стоји да је задужбинар Раковца „господин Рака, иначе Раја“, по коме је манастир добио име, а који је био велики коморник деспота Јована Бранковића. Легенда о постанку каже да је Рака, након што је у лову убио једног великог јелена,¹¹ одлучио на том мјесту подићи манастир, што се десило 1498. године. С обзиром да је црква од почетка посвећена светим врачевима Кузману и Дамјану, можемо претпоставити да је постојала жеља ктитора да манастир буде и лијечилиште сиромашних, што је била оновремена пракса везана за ове светитеље.¹² Иако не бројни, историјски извори нам дају преглед живота ове богомоље у сљедећих пет вијекова.

⁹ Д. Његован, нав. дјело, 283.

¹⁰ Постојање овакве легенде о оснивању манастира јединствен је случај на Фрушкој гори. Оригинал *Летописа манастира Раковац* чуван је до Другог свјетског рата, када му се губи траг, али је његов садржај сачуван у преписима. (Бранка Кулић, *Манастир Раковац*, Нови Сад 1999, 20)

¹¹ С обзиром да легенда о постанку манастира није сачувана у цјелости, мотиви за ктиторство у овом случају нису сасвим разјашњени. Према неким анализама, подизање манастира могло је представљати вид кајања за начињени гријех, док други мотив виде у захвалности Богу. (Лазар Чурчић, *Повест о постанку манастира Раковца у кратком манастирском летопису игумана Теофана из 1704*, *Фрушкогорски манастири : зборник радова*, Завод за заштиту споменика културе Војводине, Нови Сад 1990, 132-133; *Споменица Владичанства сремског, Сремски Карловци 2014*, 320)

¹² Л. Чурчић, нав. дјело, 132; Б. Кулић, нав. дјело, 20.

Поред записа из *Летописа*, најстарији натпис о старини манастира датумира се у 1533. годину, када су на манастиру вјероватно вршени одређени радови, и био је видљив на зиду припрате. Прво рушење манастир је доживио у турском нападу већ осам година касније, односно 1541. године, након чега је био пуст више од једног вијека – до обнове која је почела 1654. године. Кров манастира опет је паљен 1672. године, те је манастир напуштен, а његово уређење настављено је тек 1715. године. Велика обнова, са изградњом звоника, дренаже, постављањем новог крова, крстова, подова и са другим радовима, трајала је већи дио XVIII вијека, да би манастирска црква 1779. године добила коначан изглед. Већина тада извршених радова опстала је до страдања манастира 1943. године.¹³ Већи радови вршени су и непосредно пред Први свјетски рат, 1913. године. Међутим, већ годину дана касније, из манастира су поскидани грбови са звоника и претопљена звона за потребе Аустроугарске војске.¹⁴ Иако су ове ратне године биле изузетно тешке за овај, као и за друге српске православне манастире у Аустроугарској, најтежи дани услиједили су готово три деценије касније, за вријеме Другог свјетског рата, када се простор Фрушке Горе и Срема нашао у саставу новостворене Независне Државе Хрватске, у којој је од 1941. до 1945. године над српским народом извршен геноцид. Мета тог злочина није био само српски народ, него и материјални видови његове културе, историје и духовности. Један од њих био је и манастир Раковац.

Већ током првих недјеља окупације, одлуке нових власти о фрушкогорским манастирима указивале су на њихов карактер и крајњи циљ. Умјесто Епархијског управног одбора Епархије сремске, у Сремским Карловцима била су постављена два комесара, а такви су убрзо бивали распоређени и по манастирима.¹⁵ Комесар распоређен у Раковцу био је Јаша Седер, усташа из Сремских Карловаца, који је, по свему судећи, већ средином 1942. године убијен од партизана.¹⁶ Наслућујући могући развој ситуације,¹⁷

¹³ Илија Протић, *Наставак санационих радова на цркви манастира Раковац*, Грађа за проучавање споменика културе Војводине 15, Нови Сад 1988, 26; Б. Кулић, нав. дјело, 24, 37.

¹⁴ Б. Кулић, нав. дјело, 38–39.

¹⁵ У једном од наређења манастирским управама стоји: „Нарочито се скреће пажња свим манастирима да се приликом инспекције владиног повјереника у вези ревизије рада тог манастира има удовољити свим захтјевима и бити му у сваком погледу на услузи. Сваки инцидент од стране манастира према повјеренику или његовом особљу, повлачи за собом казну изречену од ванредног суда.“ (Динко Давидов, *Тотални геноцид : Независна Држава Хрватска 1941-1945*, Београд 2013, 84)

¹⁶ Динко Давидов, *Огрешења*, Шабац 1986, 62.

¹⁷ Формални оквир за почетак терора над православним свештенством у НДХ означио је допис који је 9. августа 1941. локалним органима упутило Државно равнатељство за понову, са позивом да се „похапсе сви монаси и калуђери, те преостали православни свештеници са њиховим породицама и да се упуте у исељенички логор Цапраг крај Сиска“, уз напомену да се „свако даље вршење њихових црквених функција забрањује“. (Петар Вукелић, *Окупациона власт и систем*

и уз вијести о дешавањима у другим крајевима окупиране Југославије, дио свештенства и монаштва брзо је спас потражио у окупираној Србији. Многи од оних који су остали, прије или касније, постали су жртва усташког терора. Врло рано, по манастирима су стациониране и различите окупационе, углавном усташке војне формације, што је дефинитивно означило почетак периода учесталих претреса, а затим и пљачке и девастације богомоља и њихових добара. Тако је у манастиру Раковац „сва покретна имовина предана Заповједништву Усташке младежи на овом посједу“.¹⁸

У том периоду, љета 1941. године, на Фрушкој Гори су се појавили и представници загребачког Музеја за умјетност и обрт, који су уз дозволу усташких власти преузимали из манастира највредније културноисторијске предмете, те их односили у Загреб. Као што су то касније примјетили и истакнути истраживачи овог питања др Радослав Грујић и др Виктор Новак, овом акцијом, врло позитивно оцијењеном, омогућен је послеријатни повратак дијела драгоцености. Комисија загребачког Музеја у Раковцу је боравила 10. септембра 1941. године. Највредније предмете, њих око 340, из цркве, конака, ризнице и капеле, са „једним замотком архивске грађе“, однио је историчар умјетности др Иван Бах, а дио њих је послје рата враћен, те су смјештени у Музеј Српске православне цркве у Београду. Готово све што је остало у манастиру, касније је страдало.¹⁹

Најтежи ратни дани за манастир Раковац услиједили су јесени 1943. године. У дијелу литературе се наводи да је повод за напад на село и манастир био проналазак партизанске штампарије у крипти испод звоника манастира. У послеријатној, идеолошки обојеној монографији *Црвено упориште: хроника села и каменолома Раковац*, аутора Милоша Б. Лукића, детаљно су описне околности разарања села, а дјелимично и манастира. Он наводи да је повод за напад био препад једне групе сремских партизана на воз на простору Раковца, у коме су се налазили и припадници усташких јединица. Тај сукоб најприје је проузроковао немире, а напослијетку је био окидач за ширу акцију ка селу. Како Лукић наводи, од окупатора је донесена одлука да „‘црвени каменолом’ треба разорити, а ‘Малу Москву’ и ‘бандитско гнездо у Раковачкој долини’ (Раковац), у ватри изгорети“.²⁰ Њемачке и усташке снаге најприје су упале у сусједно село Лединци, што је изазвало страх код Раковчана који су почели да се склањају из кућа ка

националне дискриминације у Срему за време „Независне државе Хрватске“, Зборник Матице српске за друштвене науке 35, Нови Сад 1963, 122)

¹⁸ Динко Давидов, *Уништавање фрушкогорских манастира у Независној Држави Хрватској (1941-1945)*, Анали Огранка САНУ у Новом Саду 4, Нови Сад 2008, 38; П. Вукелић, нав. дјело, 121; Динко Давидов, *Светила Фрушке горе*, Београд – Нови Сад 2006, 94.

¹⁹ Б. Кулић, нав. дјело, 39; Д. Давидов, *Уништавање фрушкогорских манастира у Независној Држави Хрватској (1941-1945)*, 42-43; Д. Давидов, *Огрешења*, 65.

²⁰ Б. Кулић, нав. дјело, 39; Милош Б. Лукић, *Црвено упориште : хроника села и каменолома Раковац*, Нови Сад 1974, 406-407.

шумама и атару. У Раковац су ушли, како Лукић пише, „припадници по злу чувене козачке дивизије, у немачким униформама“, са којим је било и „Немаца и доста усташа“. Истакнути истраживач страдања фрушкогорских манастира у НДХ др Динко Давидов записао је да је војска ка Раковцу дошла са три стране, Гестапо из Руме на челу са Антоном Бауером, усташе из Сремске Каменице предвођени Лазаром Ратом и усташе из Беочина на челу са Ивом Подољским. Осим у селу, они су се позиционирали и на околним брдима, те се село нашло у потпуном окружењу. Убрзо су почели упади у куће: „Тамо где није било никога, врата и прозоре су разбијали кундацима. Обијали су подруме, па су делом пили, а делом просипали вино и ракију које су нашли у бурадима. [...] Други, које пиће није интересовало, претурали су по кућама и намештају, узимали све што им се допадало и трпали у своје руксаке или на кола која су долазила за њима.“ У ноћи 17. октобра, након цијелог дана пљачке, војска се повукла, те су се Раковчани вратили кућама. Међутим, већ сутра, Нџемци и усташе поново су дошли у село, што је сељане изненадило, па је већи број њих окупатора „дочекао“ код куће. Војска је редом људе истјеривала из кућа²¹ и водила управо до манастира Раковац, „где су неки фашисти већ бушили рупе за постављање мина“, додајући да је до одлуке „да се и манастирски конаци и Манастир минирају“ дошло „јер су у зидинама пронашли складиште муниције, експлозива и штапина“. Једна група заробљених сељана одвојена је већ испред манастира и стријељана.²² Том приликом дошло је до највеће девастације манастира Раковац у његовој пет вијекова дугој историји. Након експлозије шест мина претходно пажљиво постављених у зидине цркве, манастир се нашао у рушевинама. Торањ је са западним дијелом цркве сасвим уништен, а усљед експлозије попуцали су зидови апсиде и дестабилизирани стубови носачи кубета. Запаљени су и кровови, као и богата манастирска архива, а таванице и унутрашњост су накнадно разорене. Том приликом уништен је и један од најзначајнијих иконостаса српског барока, рад новосадског сликара Василија Остојића из 1763. године.²³

У Историјском архиву града Новог Сада чува се око 40 фондова везаних за период окупације града Новог Сада и његове околине у Другом свјетском рату. Неки од најзначајнијих фондова на ту тему су Ф. 228 Команда града Новог Сада 1941, Ф. 259 Градско начелство слободног краљевског града Новог Сада 1941–1944, Ф. 260 Велики жупан слободног краљевског града Новог Сада 1941–1944. Ови и други фондови везани

²¹ „Кућу за кућом је напуштала једна по једна породица, а затим су фашисти из кућа износили све што је било од неке вредности и товарили на кола и камионе, који су их чекали на друму.“ (М. Лукић, нав. дјело, 418)

²² М. Лукић, нав. дјело, 414–418; Д. Давидов, *Уништавање фрушкогорских манастира у Независној Држави Хрватској (1941-1945)*, 43.

²³ Д. Давидов, *Уништавање фрушкогорских манастира у Независној Држави Хрватској (1941-1945)*, 43; Б. Кулић, нав. дјело, 19.

за период окупације, у највећој мјери аналитички су обрађени, сређени и доступни за електронско претраживање, а њихова грађа је на српском, мађарском и њемачком језику.²⁴ Један од фондова са грађом из тог периода, која је нарочито значајна за расвјетљавање околности злочина окупатора и његових помагача у Новом Саду и његовој околини јесте и Ф. 285 Комисија за утврђивање злочина – Нови Сад 1944–1945.

Да би се расвијетлиле околности страдања села и манастира Раковац октобра 1943. године, Земаљска комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини – Експозитура новосадске анкетне комисије у Сремској Каменици у Месни Народно Ослободилачки одбор у Беочину послала је захтјев да је „веома хитно потребно“ позвати јеромонаха Тому Јакшића „да да податке, са чим је све манастир Раковац опљачкан, пошто није довољно случај манастира Раковац објашњен“. Такође је наведено да је потребно испитати опис, изглед манастира, околности и опсег пљачке и разарања, али и његов историјат – „ко га је саградио, и какве су све реликвије ту чуване, када је манастир изграђен, а по могућности и када су се Срби у околицу тога манастира почели насељавати“.²⁵

У наставку текста, у цјелости преносимо препис изјаве јеромонаха Томе Јакшића дате Експозитури Новосадске Анкетне комисије у Сремској Каменици:

„Земаљска Комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини. Експозитура Новосадске Анкетне комисије у Срем. Каменици.

ЗАПИСНИК.

Од 1. VIII 1945. године састављен у звању Анкетне комисије у Срем. Каменици по предмету прибирања доказног материјала за кривична дела окупатора и његових помагача у Војводини, извршена у року окупаторске власти над Српско православним манастиром Светих безмитних Врачева и безсребреника Кузмана и Дамњана у месту Раковац.

Присутни су: Члан и Секретар Анк. Комисије Димитрије Ниодовић и записничар Јелена Гајдошевић из Срем. Каменице, те у име манастира Раковца бив. Намесник истога Јеромонах отац Тома Јакшић и администратор Српско православне парохије у Беочину и стараоц на преосталом имовином поменутог манастира који је упознат о предмету саслушања дао у овај записник по своме знању и уколико се могло до сада установити следеће:

Пред рат 1941. год. био сам намесник Српско православног

²⁴ Југослав Вељковски, Тања Вељковски, Душко Пантелић, *Историјски архив града Новог Сада 1954 – 2014*, Петроварадин 2014, 69.

²⁵ Историјски архив Града Новог Сада, Ф. 285, Комисија за утврђивање злочина – Нови Сад 1944-1945 (даље: ИАГНС, Ф. 285), 220/1945.

манастира у Раковцу па када је успостављена након расула Југословенске државе и војске – Хрватска усташка власт био сам као и сви остали Српско православни свештеници без икаквих обзира ухапшен, од стране усташких зликоваца и отпремљен у Славонску Пожегу. Тамо сам проборадио под заиста тешким приликама једно извесно време а ондак као и сви други свештеници пребачен у Србију. Унижавање и злостављање усташких власти према било је бескрајно и велико, али сам све то морао да поднесем ради будућности јер сам веровао да ће проћи доба сотоне и доћи ће време када ће сви стрпљиви и пуни наде и веровања дочекати слободу, и сићи са голготе и служиће овоме народу и Богу у својим светињама.

Познато ми је да је манастир Раковац располагао са једном библиотеком и са чувеним рукописима великих мислиоца, из доба од пре више векова. У доколици одлазио сам у библиотеку и разгледавао и проучавао те списе и дошао сам до уверења да је овај манастир саграђен у XIV. веку и спада међу наше најстарије споменике, у Фрушкој Гори. Није потребно да овом приликом назначујем какву су улогу наши славни претци из својих манастира па баш у Фрушкој Гори вршили на Српски народ у овом крају, јер је то очито и тако јасно било видљиво по животу и особинама и вредности тога света који је ту живео.

Манастир је саградио Рака Милошевић из Липљана вероватно у Шумадији па пошто је тај велики ктитор ову задужбину подигао манастир се прозвао његовим именом Раковац. Масовније насељавање Срба уследило је у околицу манастира у XV веку а узорци за то насељавање леже у трагичној битци тадање Српске државе 1389 год. на пољу Косову и каснијим завојевавањима Османлија у правцу Севера и Запада. Пошто су Османлије имале за циљ да заузму све земље до побережја Карпата и западно према Аустрији а беху војнички добро оправљени и организовани већ према ратној срећи потискивали су поједине хришћанске војске, па су тако прелазили и преко овога манастира, пљачкали га и спаљивали.

У библиотеци манастирској било је 11. рукописних књига из XIV. века писаних на пергаменту. Немогу да се сетим ко их је писао. Било је још и различитих других рукописа па и за њих не бих могао утврдити ко је аутор. У светом Храму постојао је један сакоо од сребра и злата, био је то ручни рад и потиче од XVI века. То је једно одјејање које је служило архијереју када би долазио у манастир и служио свету литургију. Овај предмет од велике је вредности и сумња се да би се могло наћи лице које би га могло сачинити, мислим да би то као антиктна ствар специјално српског рукотворства па тако давних времена ако би се стручно процењивао могао вредети у злату веома велике своте. Исто одјајање осим сребра и злата имало је још и драгоцено камење и све то оригинале дијаманти, рубини сафири, па и неколико крупних брилијаната. Нетохљебница од чистог сребра уметнички гравирана тешка и потиче из средњег века, 17 ком јеванђеља, која потичу из најстаријих времена, иста су имала по својој старини нарочиту вредност а и по писму, иста су била богато украшена повезана у различите старе скупоцене

материје а ова без разлике окована сребром и златом богато уметнички гравирана и снадбевена крупним скупоценим оригиналним разноврсним камењима. Та јеванђеља како је већ речено потичу из најстаријих времена и од најодличнијих дародаваца и заиста је била реткост да се толики број јеванђеља у једном манастиру нађе, а међу њима било је пар таквих који се нигде нарочито на Балкану нису могла наћи, 12 ком. ручних крстова који су били израђени из метала сребра и злата богато гравирани са префињеном уметничком израдом и сви су ти крстови долазили у манастир као поклон од разних велможа и свештеника из високог православног клира. Сваки крст представљао је по једно ремек дело, митра коју је носио у своме чинодејству митрополит Викентије Јовановић, и исто тако митра митрополита Павла Ненадовића. Ове две митре чуване су у светом храму као реликвија и као скупоценост а оне су подсећале свете оце и посетиоце на славан и плодан богољубив и народни живот ове двојице црквених великана. Обе митре сачињене су од најскупоценијег материјала и тешко опточене златом са нешто сребра, иконе светитеља израђене су у најскупоценијем емајлу са оквирима од тешког злата а обе посуте уграђеним оригиналним скупоценим камењем дијамантима, брилијантима, сафирима и.т.д. Осим тога те митре представљаху управо ремек дела црквене уметности и представљале у свим приликама огромну вредност. Архијерејски сатос из тешке свиле ручна израда везиво златним концем и потиче из XVI века, 3 патарице т.ј. архијерејске штаке које служе архијереју приликом Богослужја исте потичу из XVII века израђене су од скупоценог дрвета украшене седефом а горњи део израђен од чистог тешког сребра. Путира за причешће била су 4. израђена масивно од чистог злата и уметнички гравирана. Кадионице 2. од чистог сребра масивне и тешке уметнички богато гравиране. 1. игуманска штака чији је држак био од чистог сребра и била је специјалне уметничке израде. Од црквених књига потребних богослуженије било је 24. минеја 4. октоиха, 8 службеника, 8. ком. житија светих, 16 ком. часловаца, сем тога 14 ком. масивних и тешких сребрних кандила уметнички израђених, 1. 'небо' од скупоценог плиша са у злату извезеним словима Свјат, Свјат, Свјат, Господ Саваот и.т.д., 5. ком. скупоцених плишаних чаршава за престо у олтару 6. ком. плишаних скупоцених чаршава за налоље, 6. ком. различите величине разних црквених литија од најфинијег материјала и сликама уметнички израђеним 14. ком. комплетних свештеничких одежда израђених из најскупоценијег броката са појединим деловима на истима израђеним у везу златом. 2. ђаконска стихара израђена исто тако у скупоценом брокату и извезена златом, 1. плаштаница уметничка израда, ликови Светитеља из Христове тајне вечере израђени на платну, масном бојом, и представљала је једно уметничко ремек дело. Иконостас од ораховине и липе, чиста резбарија из XVII века. Ликови Светитеља на том иконостасу израђена су на дрвету масним бојама и представљају веома високу уметничку вредност.

1. каса старијега модела а у истој су биле 5. ком. Повеља Аустријске царице Марије Терезије и цара Јосифа првог. Повеље су биле писане

латинским језиком на пергаменту, а печати оригинални царски. У храму као светиња чувала је до лакта рука Светога мученика Прокопија. Шта је то свирепи окупатор опљачкао а оно што му није било потребно уништио и спалио. Храм је био експлозивом дана 20 октобра 1943 год. бачен у ваздух и разорен. У манастирским конацима који су се састојали из 3. повезане зграде најбољим материјалом и на спрат израђеним, било је 32 просторије, ту је била библиотека, трпезарија, станови за монахе те старешине манастира, просторије за госте, кухиња и.т.д Ненадокнадива је штета што су уништене и опљачкане реткости из Светога храма и библиотека а исто је тако велика штета што је уништена трпезарија која је у фрескама израђена у XVII веку и представљала живот и пут Исуса Христа. Затим била 3. тешка звона која је окупатор спаливши манастир однео са собом и без сумње метал излио и употребио за своју ратну индустрију. Уништени су оригинални портрети појединих црквених великодостојника и ктитора, сва постељина и сав намештај који је био од не мале вредности и служио монасима. Навешћу само неколико случајева нестало је 160 ком. различитих тањира, око 80 чаша, један велики број различитог кухињског прибора из различитог метала а све прво разредно и.т.д. манастир је располагао са кашикама ножевима и виљушкама од сребра и све богато украшено и таког је било прибора за око 120 ком. У подруму је било 8.000 лит. скупоценог вина чувеног под именом „салаксија“ и 2.800 лит. ракије све смештено у првокласне буради. Осим тога манастир располагао са 100 буради запремине 50.000 лит. Затим имао је најмодернији прес и квеч и све потребне судове за подрумарство и виноградарство. Имао је још и пумпу од месинга метала за претакање вина и потребне гумене цеви. Затим сав пољопривредни алат. Затим двоје воловских кола са потребним прибором. 2. скупоцена фијакера, 1. чезе, једна обична кола за коњску запрегу а све са најбољим прибором за стоку која се вата у кола. По том манастир је имао 2. првокласна вола, 3. прве врсте коња пасмине пониус, 3. краве музаре, 1. теле, 48 ком. свиња и 280 ком. пернате живине. Исечених и хватове сложених дрва 30. кубични мет. а та су сва дрва била одређена за грађу и 50 кубични мет. дрва за ложење у конацима. Од животних намирница у манастиру је било 12.000 кг. пшенице, 35.000 кг. кукуруза у клиповима, 15.000 кг. зоби и јечма, и 5.000 кг. махунастих плодова и кромпира и осталих животних намирница. Било је још и 1,000000 кг. сена и око 700.000 кг. сламе. Морам да истакнем још да је манастир имао 6. плугова 1. сејалицу за жито, 1. тријер за жито, 1. круњачу за кукуруз, 1. крупњачу и 2. плуга за прашење, 2. велика ваљка за ваљање након завршене сетве, 2. гвоздене дрљаче, 2. гвоздене бране и 1. ветрењачу. Затим окупатор опљачкао у вредносним папирима и новцу 290.000 дин.

Манастир Раковац имао је свој каменолом који је немогуће га у сопственој режији експлоатисати био издао у закуп бившој Дунавској бановини па је окупатор кроз цело време своје власти искоришћавао га те тиме манастирска каса оштећена за цело време окупаторске власти, са свотом од 300.000 златних предратних динара. Манастирска имовина осим зграда и

светога храма располагала је са округло око 1.400 катастарских јутара земље и на истој су биле следеће културе: 1.150 кат. јут. шуме која је била дозрела за пуну експлоатацију, 8 кат. јут. воћњака са 2.000 стабала различитих воћака, између 3-4 кат. јут. винограда са 20.000 чокоти. Па и то је све уништено. Остала земља била је под ливадама.

Да би се успоставило првобитно стање Светога манастира и његове имовине није могуће. Али да би се манастир изградио по оној архитектури како је био израђен а то ће морати бити, затим да би се доста проређена шума подигла и упропаштени виногради и воћњаци, затим надопунило све што је мањка у Светом храму и коначима те манастирским господарским зградама мирне савести може се рећи да је потребно 20,000000 предратних динара. Словима двадесет милиона динара.

За ово злочиначко дело носи пуну одговорност немачка држава на челу са Адолфом Хитлером и његовим помагачима, фашистичка Италија са свим својим управљачима, Мађарска држава са својим управљачима и Румунија са својим управљачима и усташка Независна држава Хрватска на челу са својим поглавником др. Антом Павелићем и његовим доглавницима и манастир кога овом приликом заступам с правом захтевам да се учињена штета што је могуће брже и ефикасније накнади.

Примећујем да је одмах у успостави усташке власти постављен за комесара над овим манастиром Јакоб Седер из Срем. Карловаца, а после њега неки римокатолички свештеници и на крају неки Рајиновић име му неznam али знам да је из Илока. Потоњега због његовог разорног рада неко убио. Колико сам могао установити имовину овога манастира прво су опљачкали усташе Хрвати постављајући своје комесаре а знам да су у септембру месецу 1941. год. дошле са војним камионом неке усташе и у том камиону однеле неке манастирске црквене ствари само што то нико није могао да контролише па се дабоме и не зна. Тек манастир је потпуно уништен.

Ништа више неznam.

Записник ми је овај прочитани пошто је у њега уписано све што сам рекао а говорио сам истину имам право да га у име манастира призам па га и у име његово власторучно подписујем.²⁶

О историјату насеља Раковац, а нарочито о околностима његовог рушења 1943. године, значајне податке даје и коначни извјештај Покрајинске комисије, који је дјелимично и настао на основу предочене изјаве јеромонаха Јакшића. Поменути извјештај такође се чува у Ф. 285 Историјског архива града Новог Сада. Већ у његовом уводу наведено је да у селу Раковац „насељавање стабилније било пошто је главна сеоба вршена под вођством Српско православног свештенства, што сведочи околност да је само место насељено у непосредној близини и нераздвојиво од Српско православног

²⁶ ИАГНС, Ф. 285, 220/1945.

манастира...“ , и да је то мјесто насељено „чисто по народности Српским а по вероисповести православним живљем“. Предочене су и информације о демографским, социјалним и привредно-економским приликама у селу, те су хронолошки наведени сви облици злочина који су у њему извршени све вријеме трајања рата. С тим у вези, именоване су жртве ратних злочина, уз опис начина на који су се они десили. Нарочита пажња посвећена је категорији „присилно исељавање“, која се односи управо на дешавања у октобру 1943. године, када је страдао и манастир. Страдање села је описано:

„20 октобра 1943 године, наишла је на то мало место казнена експедиција састављена од немачких С.С. трупа, белогардејаца Руса у служби немачке војске те Хрватских усташа и спалили су место Раковац и разорили га. Преостали народ оставши без крова над главном и без ичега отишао је у свој хатар и настанио се по кућицама и колебама а неки опет у куће које су биле изграђене 3 км. даље од места Раковца а уз друм који се укопчава на друм према железничкој прузи. [...] Пошто је место Раковац темељно уништено није се могло по именично и по породицама установити куда се је ко иселио тек дефинитивно је да у самом месту Раковцу није остао нико јер је све спаљено и уништено. [...] За сада је тачно да се од предратних 937 душа, одбивши нестале и побијене и исељене налази на територији Раковца само 249 душа.“ У каснијем дијелу текста, такође је истакнуто: „20 октобра 1943 године, пре подне око 10. сати место Раковац било је подпуно опкољено усташама из Беоцина и Срем. [...] Када је место било са свију страна опкољено појавили су се са друма који води из Срем. Каменице према Раковцу 6 тенкова. [...] Окупаторске јединице ушавши са тенковима у место прва им беше задаћа да похапсе знатан број невиних људи и девојака а ондак су приступили убијању стоке и паљењу кућа. Облак дима завио је убрзо то мало место, а ондак се појавио пламен са свију страна и свих 142 кућа са узгредним зградама убрзо је сагорело па са њима и сав намештај и сво рубље и сва одећа, и сво покућство. Дотле док је село горело преостало становништво стајало је под стражом и посматрало како пропада њихова имовина и како су остали без игде ичега. Окупатор је немилосрдно уништио имовину која се је кроз деценије стицала а један знатан део покретне имовине а нарочито стоке потерао је пред собом да би то искористио за потребе окупаторске војске. Остатак животних намирница које није хтео да понесе нељудски и немилосрдно је сагорео. За ово злочиначко дело носи пуну одговорност Немачка држава и њен усташки савезник.“

У вези са даљим дешавањима у селу и судбином становништва, у извјештају је описано и логорисање становника у Сремску Митровицу, београдско Сајмиште, Руму, те експлицитни случајеви убистава стријељањем, вјешањем, и одредницама као што су: „уморство усљед паљења различитим средствима“, „смрт касније наступила услед злостављања и мучења“, и слично. У наставку извештаја, описано је уништење манастира:

„Истога дана а то је 20. октобра 1943. године када је спаљено ово село окупатор је неустановљено по којим јединицама минирао Српско

православну сватињу манастир Светих Безмитних Врачева и безсребреника Кузмана и Дамњана, исто је то учинио и са околним зградама – Конацима који су били на спрат и веома чврсто изграђенима, а ондак је подпалио мине, кроз ваздух је одјекнуло страховитих 6 детонација, а када се је разишао облак прашине и дима који је завио манастир и посукљала ватра остатак је горео а манастира више није било. Том приликом уништене су све свете црквене ствари и сав инвентар који се је налазио у светом храму као и сва имовина односно инвентар који се је налазио смештен у конацима где су живели калуђери. Па је том приликом уништена и библиотека са чувеним од научне вредности скупоченим оригиналним рукописима. Све оно друго што је остало од манастирске покретне имовине а окупатор сматрао да је од вредности опљачкао је и однео. Јеромонах бивши намесник манастира Раковца који данас врши дужност Српско православног свештеника у месту Беочину отац Тома Јакшић благовремено је позват да поднесе овој Комисији ради установљавања штете потребне податке, и исти ће бити приложени овом извештају. Примећује се да је развлачење и бесправно присвајање манастирске имовине стварно одпочело још 1941 године, када је успостављена усташка власт и када су калуђери манастира Раковца били одведени са осталим свештенством из ових крајева у Сисак, ту били злостављани и унижавани а онда пребачени у Србију. И о томе скупљени податци приложи ће се овом извештају.“

До краја извештаја, говора је било и о одвођењу становништва на присилан рад у Њемачку, другим примјерима злочина против имовине, као и реквизицијама, са закључком: „главни виновник за сва недела, и за све жртве преко којих је стихија окупатора прешла, јесте и остаје Немачка са својим управљачима, Италија са својима, и остали њихови савезници, те Хрватска усташка влада са свим усташама, и свим њиховим доглавницима на челу са др. Антом Павелићем.“²⁷

Имајући у виду да је повод за рушење манастира за окупатора била веза са партизанским покретом, у једном је послеријатном напису оцијењено да „своју историју Раковац завршава славно“.²⁸ Заиста, вишедеценијска небрига о рушевницама овог културно-историјског споменика на Фрушкој гори чинила је да се утисак да је Раковац своју историју „завршио“, деловао као одговарајући. Манастир је најприје, непосредно послеријате рата, остао без највећег дијела своје имовине, која је могла бити основ за његову економску обнову и стабилност. Доношењем Закона о аграрној реформи и колонизацији, августа 1945. године, и поред протеста СПЦ, омогућено је даље обеземљавање ратом већ похараних манастира. Одлука је спроведена током 1946. године и Раковац је, као и сви други манастири на Фрушкој Гори, без права на накнаду, остао без већине свог посједа, који је сведен на фиксних 10 хектара

²⁷ ИАГНС, Ф. 285, 297/1945.

²⁸ Оливера Милановић-Јовић, Петар Момировић, *Фрушкогорски манастири*, Нови Сад 1988, 120.

по манастиру. Изузетак су били манастири Крушедол и Врдник, којима је због „већег значаја или веће историјске вредности“ дозвољен посјед до 40 хектара. Овим су фрушкогорски манастири сведени на 1,72% од свог посједа од прије почетка аграрне реформе 1919. године.²⁹

С обзиром да је истог дана када и манастир порушен и највећи дио села Раковац, непосредно по ослобођењу тема је била обнова кућа. И поред одређених неслагања, донесена је одлука да се насеље гради изнова, на новој локацији, ближе главној саобраћајници и Дунаву, а даље од манастира. Обнова је завршена 1951. године. Стога је и поменути хроничар овог села Милош Б. Лукић, тридесет година послије ослобођења записао: „Ако се долином потока крене према Фрушкој гори на око три до четири километра према југу, скривени у шумарцима, међу бреговима, налазе се остаци старог насеља и рушевине некада лепог и богатог Манастира Раковац, чија је црквица била са три стране оградама пространих конака, а са четврте стране високим каменим бедемом. Међу овим рушевинама које својим нагорелим камењем делују некако аветињски и сведоче о страховитим зверствима окупаторских банди које су током минулог рата с времена на време упадале у Раковац, ту и тамо се нађе по која обновљена кућа.“³⁰

Готово све вријеме постојања социјалистичке Југославије, од манастира Раковац, што није био изолован случај на Фрушкој гори, стајале су необновљене, само дјелимично очишћене и конзервиране рушевине. На снимцима начињеним непосредно након завршетка рата, 1945. године, видно је да су конаци били прилично добро очувани.³¹ Међутим, убрзо након тога, дошло је до нове девастације манастирских објеката и то у сврху развлачења грађевинског материјала. У томе су учествовале и добровољачке омладинске радне бригаде, а највећа вриједност тада уништених конака био је посљедњи дио сачуваног зидног живописа, рад Амвросија Јанковића из 1786. године. Из извјештаја Војвођанског музеја из новембра 1949. године сазнајемо да је у каснијем урушавању објеката и развлачењу грађевинског

²⁹ Никола Л. Гаћеша, *Земљишни поседи фрушкогорских манастира у аграрној реформи после Првог и Другог светског рата*, Фрушкогорски манастири : зборник радова, Завод за заштиту споменика културе Војводине, Нови Сад 1990, 228-230; Процес разбаштињења манастирских посједа Раковца, као и других фрушкогорских манастира, почео је већ по оснивању Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1919. године, када му је у оквиру аграрне реформе посјед знатно смањен. Од стране власти НДХ, цјелокупна манастирска имовина одузета је након циничног дописа Државног равнатељства за понову, у коме су позвани представници фрушкогорских манастира да се у року од 15 дана јаве у Загреб или ће се у противном манастирска имовина прогласити „имовином Независне Државе Хрватске“. Овај допис упућен је био почетком августа 1941. године, у периоду када су сви настојатељи увелико напустили манастире. (Д. Давидов, *Тотални геноцид : Независна Држава Хрватска 1941-1945*, 85; Н. Гаћеша, нав. дјело, 227)

³⁰ М. Лукић, нав. дјело, 16, 480, 482.

³¹ Б. Кулић, нав. дјело, 19-20.

материјала учествовало и локално становништво, чак и људи из самог Раковца, а да је у манастирској цркви повремено чувана и стока.³² Рушевине манастира Раковац и гробљанска капела проглашене су културним добром тек новембра 1949 године, и то на приједлог Војвођанског музеја, а одлуком Завода за заштиту споменика културе НР Србије. Ова одлука, која је донесена и за манастире Шишатовац, Кувеждин, Ђипша, Гргетег, Велика Ремета и Хопово, иако евидентно донесена врло касно, није потпуно зауставила, али је успорила даље пропадање остатака манастира.³³ Краткотрајна обнова оштећења започела је 1953. године. Том приликом обновљени су „сводови над припратом и полукалота над олтарском припратом“, као и „кровне равни и урађена реконструкција кубета“, те је постављен „кровни покривач од поцинкованог лима“. „Унутрашње површине зидова, као и подне површине“, нису обновљене, као ни „део звоника у висини прве стаже“ који је тако „остао незаштићен, у зарушеном стању“. Обновљен је и дио конака, те је дјелимично оспособљен за становање, те је порта очишћена од шута и корова.³⁴ Обнова је настављена тек 1986. године, када су најприје извршени истражни архитектонско-археолошки радови у цркви и око ње, који су резултирали значајним налазима. Извршени су и статичка санација темеља стубова и зидова цркве, конзервирани су остаци фрескописа, замијењен је кров, санирани су звоник и конак, те су завршени други грађевинско-занатски радови, који су били чврста основа за даље радове до пуне обнове, до које је дошло деведесетих година. Епископ сремски г. Василије 14. новембра 1996. године освештао је обновљени манастир.³⁵

³² Динко Давидов, *Послератни период у животу фрушкогорских светиња*, *Сатена Мунди : српска хроника на светским веригама : [зборник]*. Књ. 2, Ибарске новости – Матица Срба и исељеника Србије, Краљево – Београд 1992, 639–640; *Споменица Владичанства сремског*, Сремски Карловци 2014, 326; Д. Давидов, *Огрешења*, 62.

³³ Б. Кулић, нав. дјело, 39, 51; Д. Давидов, *Послератни период у животу фрушкогорских светиња*, 640.

³⁴ И. Протић, нав. дјело, 27.

³⁵ И. Протић, нав. дјело, 27–29; *Споменица Владичанства сремског*, Сремски Карловци 2014, 326.

Извори и литература

Необјављени извори

Историјски архив града Новог Сада

Ф. 285, Комисија за утврђивање злочина – Нови Сад 1944 – 1945.

Објављени извори

Vukliš, Vladan, *Završni izvještaj dr Dušana Nedeljkovića o radu Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača*, Topola: časopis JU Spomen-područja Donja Gradina, 2, Donja Gradina 2016, 164–243.

Његован, Драго, *Правилник за организацију рада Комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини*, из септембра 1944. године, Рад Музеја Војводине, 56, Нови Сад 2014, 275–291.

Споменица Владичанства сремског, Сремски Карловци 2014.

Литература

Вајс, Алберт, *Рад комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача*, *Анали Правног факултета у Београду* : тромесечни часопис за правне и друштвене науке, 4, Београд 1961, 387–400.

Вељковски Југослав, Вељковски Тања, Пантелић Душко, *Историјски архив града Новог Сада 1954 – 2014*, Петроварадин 2014.

Вукелић, Петар, *Окупациона власт и систем националне дискриминације у Срему за време „Независне државе Хрватске“*, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 35, Нови Сад 1963, 105–138.

Гаћеша, Никола Л, *Земљишни поседи фрушкогорских манастира у аграрној реформи после Првог и Другог светског рата*, *Фрушкогорски манастири : зборник радова*, Завод за заштиту споменика културе Војводине, Нови Сад 1990, 223–230.

Давидов, Динко, *Огрешења*, Шабац 1986.

Давидов, Динко, *Послератни период у животу фрушкогорских светиња*, *Catena Mundi : српска хроника на светским веригама* : [зборник]. Књ. 2, Ибарске новости – Матица Срба и исељеника Србије, Краљево – Београд 1992, 630–635.

Давидов, Динко, *Светила Фрушке горе*, Београд – Нови Сад 2006.

Давидов, Динко, *Тотални геноцид : Независна Држава Хрватска 1941-1945*, Београд 2013.

Давидов, Динко, *Уништавање фрушкогорских манастира у Независној Држави Хрватској (1941-1945)*, *Анали Огранка САНУ у Новом Саду*, 4, Нови Сад 2008, 37–47.

Ђорђевић, Stevan, Vučinić, Zoran, *Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača 1943-1948. – Organizacija, metodologija i iskustva*,

Pravni život, 12, Beograd 2015, 137-146.

Кулић, Бранка, *Манастир Раковац*, Нови Сад 1999.

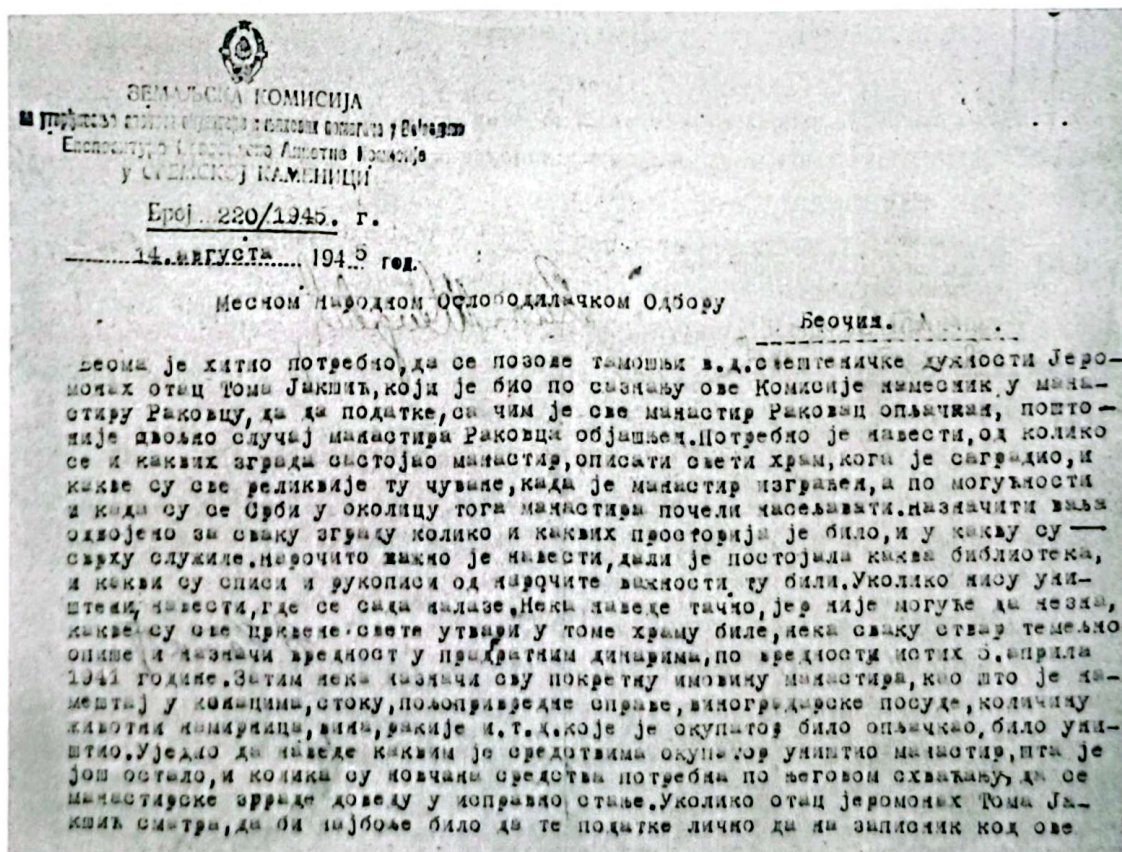
Лукић, Милош Б, *Црвено упуштиште : хроника села и каменолома Раковац*, Нови Сад 1974.

Милановић-Јовић, Оливера, Момировић, Петар, *Фрушкогорски манастири*, Нови Сад 1988.

Протић, Илија, *Наставак санационих радова на цркви манастира Раковац*, Грађа за проучавање споменика културе Војводине, 15, Нови Сад 1988, 26-31.

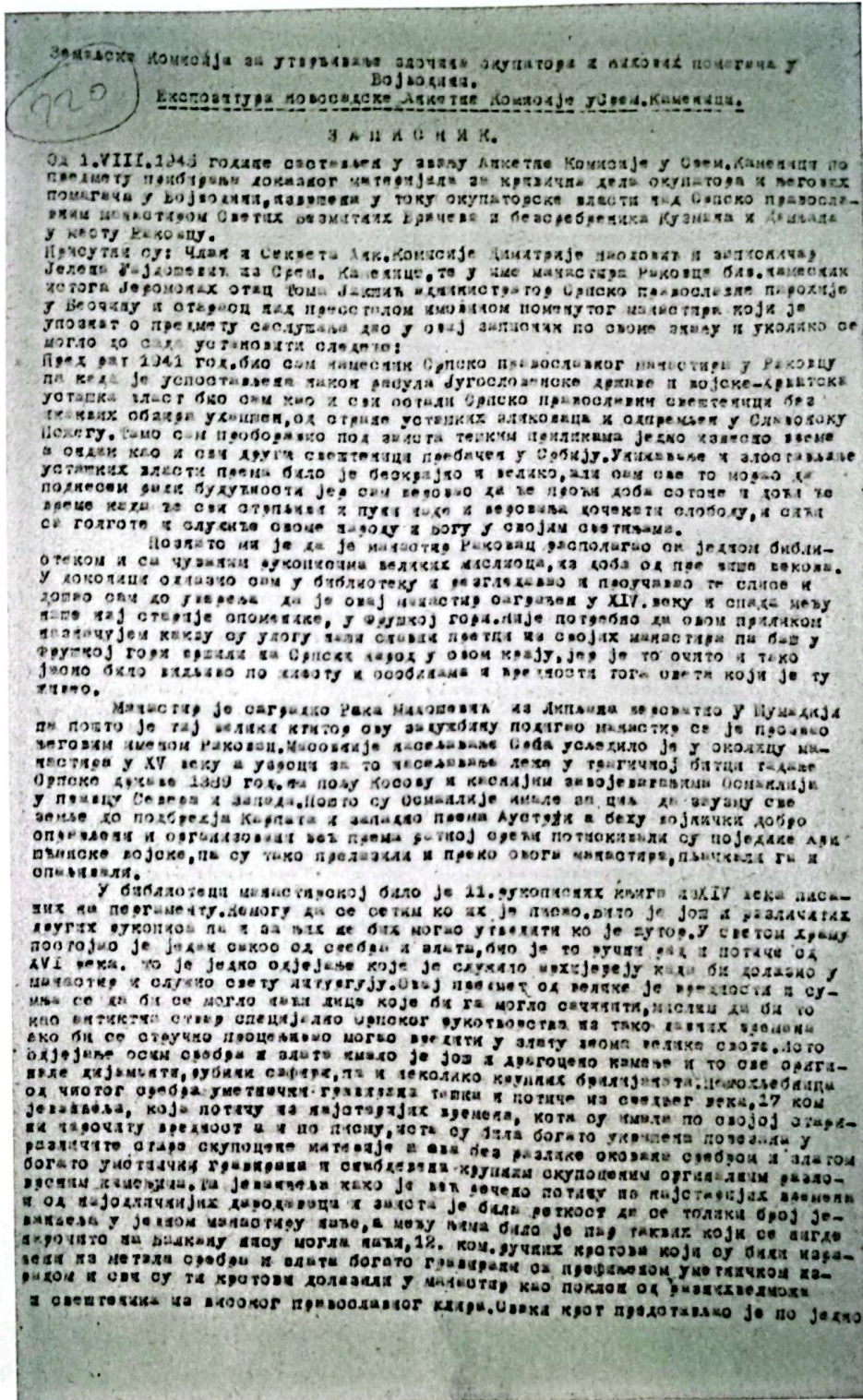
Ravančić, Martina Grahek, *Ustrojavanje organa nove vlasti: Državna/Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača – organizacija, ustroj, djelovanje*, Historijski zbornik, 1, Zagreb 2013, 149-172.

Чурчић, Лазар, *Повест о постанку манастира Раковца у кратком манастирском летопису игумана Теофана из 1704*, Фрушкогорски манастири : зборник радова, Завод за заштиту споменика културе Војводине, Нови Сад 1990, 129-135.



Прилог 1: Допис Земалске комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини, Експозитура Новосадске анкетне комисије у Сремској Каменици, упућен Месном Народном-ослободилачком одбору у Беочину о потреби да се на испитивање позове јеромонах Тома Јакшић.³⁶

³⁶ ИАГНС, Ф. 285, 220/1945.



Прилог 2: Почетна страница записника изјаве јеромонаха Томе Јакшића Земаљској комисији за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини, Експозитури Новосадске анкетне комисије у Сремској Каменици.³⁷

³⁷ ИАГНС, Ф. 285, 220/1945.

NEMANJA VUJIĆ, Historiker
Institut für Zeitgeschichte, Belgrad

AUSSAGE DES HIEROMONACHOS TOMA JAKŠIĆ UND BERICHT DER
LANDESKOMMISSION ZUR FESTSTELLUNG VON VERBRECHEN DER
OKKUPANTEN UND DEREN HELFER IN DER WOIWODINA ÜBER DIE
ZERSTÖRUNG DES KLOSTERS RAKOVAC
AUF DER FRUŠKA GORA IM JAHRE 1943

ZUSAMMENFASSUNG: Im Historischen Archiv der Stadt Novi Sad werden etwa 40 Bestände über die Besatzungszeit der Stadt Novi Sad und deren Umgebung im Zweiten Weltkrieg aufbewahrt, unter denen sich auch der Bestand Nummer 285 - Kommission zur Feststellung von Verbrechen - Novi Sad 1944-1945 befindet, dessen Archivmaterial für die Aufklärung von Kriegsverbrechen auf diesem Gebiet besonders wichtig ist. Mehrere Dokumente aus diesem Bestand bieten Informationen über die Zerstörung des Klosters Rakovac auf der Fruška Gora im Jahre 1943, unter denen die Aussage des Hieromonachos Toma Jakšić aus Rakovac sowie der Bericht der Kommission zur Feststellung von Verbrechen der Okkupanten und deren Helfer in der Woiwodina am wichtigsten sind. In der Arbeit haben wir die Kriegsergebnisse im Dorf Rakovac, die Zerstörung des gleichnamigen Klosters im Jahre 1943, sowie die Frage seines Wiederaufbaues nach dem Krieg dargestellt, auf Grundlage der relevanten wissenschaftlichen Literatur, der veröffentlichten Quellen und der angeführten unveröffentlichten Dokumente aus dem Historischen Archiv der Stadt Novi Sad, unter Berücksichtigung des Systems der Arbeit der Kommissionen zur Feststellung von Verbrechen der Okkupanten und der kulturhistorischen Bedeutung des Klosters Rakovac.

SCHLÜSSELWÖRTER: Kloster Rakovac, der Unabhängige Staat Kroatien, Ustaschen, Kommission zur Feststellung von Verbrechen der Okkupanten und deren Helfer in der Woiwodina.